

ทุนนิยมกับการศึกษาไทย: ความเหลื่อมล้ำและการผลิตซ้ำทางสังคม

Capitalism and Thai Education: Inequality and Social Reproduction

เทมสนธิ ชินนะผา¹, ศรุตานนท์ ชอบประดิษฐ์², โอม หุวนันธน³

Thamesnathi Chinnapha¹, Sarutanon Chobpradit², Om Huwanandana³

วิทยาลัยปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น¹⁻³

Philosophy and Religion College, Saint John's University¹⁻³

Corresponding author, e-mail: sarutanon@stjohn.ac.th²

Received: May 20, 2026; Revised: July 11, 2026; Accepted: July 17, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างระบบทุนนิยมกับการศึกษาไทย โดยมองการศึกษาในฐานะกลไกทางสังคมและการเมืองที่ทำหน้าที่ผลิตแรงงาน สนับสนุนระบบเศรษฐกิจ และผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นผ่านโครงสร้างทางการศึกษา โดยอาศัยแนวคิดเชิงวิพากษ์ของนักปรัชญาเมธีชาวตะวันตก เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างทุน อำนาจ อุดมการณ์ และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงตีความและเชิงวิพากษ์ เพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับระบบการศึกษาดำเนินอยู่ภายใต้ตรรกะของทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ และส่งผลต่อโอกาสทางการศึกษา การเคลื่อนย้ายทางสังคม และความสัมพันธ์ทางชนชั้น

ผลการศึกษาพบว่า ระบบการศึกษาไทยมิได้ทำหน้าที่สร้างความเสมอภาคอย่างแท้จริง หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สถาบันการศึกษามักเอื้อประโยชน์แก่ผู้เรียนที่มีทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมสูงกว่า ส่งผลให้ผู้เรียนจากครอบครัวที่มีฐานะดีสามารถเข้าถึงโรงเรียนชั้นนำ เทคโนโลยี และเครือข่ายทางสังคมได้มากกว่า ขณะที่ผู้เรียนจากครอบครัวยากจนและกลุ่มชายขอบต้องเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ลดทอนโอกาสในการประสบความสำเร็จทางการศึกษาและการยกระดับสถานะทางสังคม นอกจากนี้กระบวนการทำให้การศึกษากลายเป็นสินค้า ภายใต้ทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ ได้เปลี่ยนสถานะของการศึกษาจาก “สาธารณประโยชน์” ไปสู่ “สินค้าที่ต้องแข่งขัน” ความสำเร็จทางการศึกษาถูกวัดผ่านคะแนนสอบ การจัดอันดับ และตัวชี้วัดเชิงเศรษฐกิจ ส่งผลให้อุดมการณ์แบบคุณธรรมตามความสามารถกลายเป็นเรื่องปกติ และบดบังเงื่อนไขเชิงโครงสร้างของความเหลื่อมล้ำ ระบบการศึกษาจึงกลายเป็นกลไกทางอุดมการณ์ที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ความไม่เท่าเทียมและลดทอนการคิดเชิงวิพากษ์ของผู้เรียน และในอนาคตการปฏิรูปการศึกษาไทยจำเป็นต้องก้าวข้ามการปรับปรุงเชิงนโยบายแบบผิวเผิน และหันมาเผชิญหน้ากับอภิปรัชญาเชิงโครงสร้างของระบบทุนนิยมอย่างจริงจัง โดยควรมุ่งส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคม การเรียนรู้เชิงวิพากษ์ การมีส่วนร่วมทางประชาธิปไตย และการกระจายทรัพยากรอย่างเท่าเทียม เพื่อให้การศึกษากลายเป็นเครื่องมือแห่งการปลดปล่อยมนุษย์ มากกว่าการผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำและการครอบงำทางชนชั้น

คำสำคัญ: ทุนนิยม; การศึกษาไทย; ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา; การผลิตซ้ำทางสังคม

Abstract

This academic article critically examines the relationship between capitalism and the Thai educational system by conceptualizing education as a socio-political mechanism that functions to reproduce labor power, sustain the capitalist economic structure, and perpetuate class inequality through institutionalized educational practices. Drawing upon the critical theoretical perspectives of western philosophers, to explain the interrelationship among capital accumulation, ideological power, cultural reproduction, and educational inequality within the context of contemporary Thai society. Employing a critical and interpretive approach, the study investigates how educational institutions operate under the logic of neoliberal capitalism and how such dynamics shape educational opportunities, social mobility, and class relations.

The analysis reveals that the Thai educational system does not genuinely function as an egalitarian institution that promotes social justice and democratic citizenship. Instead, it increasingly serves as a mechanism for reproducing socio-economic, cultural, and structural inequalities. Educational institutions tend to privilege students who possess greater economic, social, and cultural capital, thereby reinforcing patterns of inequality across generations. Students from affluent families are more likely to gain access to elite schools, educational technologies, and influential social networks, whereas students from marginalized and economically disadvantaged backgrounds encounter structural barriers that limit their educational achievement and upward social mobility. Consequently, educational inequality in Thailand should not be understood solely as the result of individual ability or personal effort, but rather as a manifestation of structural disparities embedded within capitalist society. Furthermore, the article argues that the commodification of education under neoliberal capitalism has transformed education from a public good into a competitive commodity. Educational success is increasingly measured through standardized examinations, institutional rankings, and economic performance indicators, resulting in the normalization of meritocratic ideology and the concealment of structural inequality. As a consequence, the educational system functions as an ideological apparatus that legitimizes unequal power relations and suppresses critical consciousness among learners. The article concludes that meaningful educational reform in Thailand must move beyond superficial policy adjustments and directly confront the structural influence of capitalism on educational institutions. Educational transformation should prioritize social justice, critical pedagogy, democratic participation, and equitable resource distribution in order to position education as a tool for human emancipation rather than a mechanism for reproducing inequality and class domination.

Keywords: Capitalism; Thai Education; Educational Inequality; Social Reproduction

บทนำ

การศึกษาไทยถูกเปรียบเทียบกับเป็น “สินค้า” มิได้หมายความว่าเพียงการมีค่าใช้จ่ายในการเรียนเท่านั้น แต่หมายถึงกระบวนการที่ระบบการศึกษาถูกครอบงำด้วยตรรกะของตลาดและการแข่งขันแบบทุนนิยม จนคุณค่าของการศึกษาถูกวัดผ่าน “มูลค่าทางเศรษฐกิจ” มากกว่าคุณค่าทางมนุษยธรรมและการพัฒนาปัญญา การศึกษาในสังคมไทยจึงค่อยๆ เปลี่ยนสถานะจาก “สิทธิพื้นฐานของประชาชน” ไปสู่ “การลงทุน” ที่ผู้คนต้องแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งโอกาสทางเศรษฐกิจและสถานะทางสังคมที่สูงขึ้น

ปรากฏการณ์นี้สะท้อนอย่างชัดเจนผ่านการเติบโตของธุรกิจกวดวิชา โรงเรียนนานาชาติ หลักสูตรพิเศษ และแพลตฟอร์มการศึกษาเอกชนที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง ผู้ปกครองจำนวนมากจำเป็นต้องใช้ทุนทางเศรษฐกิจจำนวนมากเพื่อซื้อ “โอกาสทางการศึกษา” ให้แก่บุตรหลาน ไม่ว่าจะเป็นค่าเล่าเรียน ค่าเรียนพิเศษ ค่าเทคโนโลยี หรือแม้แต่ค่าใช้จ่ายในการสร้างแฟ้มสะสมผลงานเพื่อแข่งขันเข้าสู่มหาวิทยาลัยชั้นนำ สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่า การศึกษาไม่ได้เปิดโอกาสอย่างเท่าเทียม หากแต่ขึ้นอยู่กับ “กำลังซื้อ” ของแต่ละครอบครัวภายใต้ระบบดังกล่าว โรงเรียนและมหาวิทยาลัยจำนวนมากเริ่มดำเนินบทบาทคล้ายองค์กรธุรกิจที่แข่งขันกันสร้างชื่อเสียง อันดับ และภาพลักษณ์ เพื่อดึงดูดผู้เรียนและทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ความสำเร็จทางการศึกษาจึงถูกทำให้เป็น “แบรนด์” ที่สามารถซื้อขายและแลกเปลี่ยนได้ในตลาดแรงงาน ผู้เรียนที่จบจากสถาบันชั้นนำมักได้รับการยอมรับมากกว่า แม้ว่าความสามารถที่แท้จริงอาจไม่ได้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ผลกระทบสำคัญของทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ที่ทำให้การศึกษาถูกกลืนเหลือเพียงเครื่องมือในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ มากกว่ากระบวนการสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ การศึกษาในปัจจุบันจึงไม่ได้มุ่งสร้าง “พลเมืองที่มีวิจรรย์ญาณ” เท่ากับการผลิต “แรงงานที่ตอบสนองตลาด” ส่งผลให้ผู้เรียนจำนวนมากเรียนเพื่อสอบ เรียนเพื่อใบปริญญา และเรียนเพื่อรายได้ มากกว่าการเรียนรู้เพื่อเข้าใจสังคมและพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ หากเมื่อการศึกษากลายเป็นสินค้า ความเหลื่อมล้ำย่อมกลายเป็นเรื่องปกติ เพราะผู้ที่มีทุนมากกว่าย่อมสามารถซื้อคุณภาพทางการศึกษาได้มากกว่า ขณะที่คนจนถูกผลักออกจากโอกาสสำคัญทางสังคมอย่างเงยบังน ภายใต้ภาพลวงตาของ “การแข่งขันที่เสรีและเป็นธรรม” ทั้งที่ในความเป็นจริง จุดเริ่มต้นของแต่ละคนไม่เคยเท่าเทียมกันเลย

อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาไทยถูกเปรียบเป็น “สินค้า” เนื่องจากระบบการศึกษาถูกขับเคลื่อนด้วยตรรกะของตลาดและการแข่งขันแบบทุนนิยม ทำให้การศึกษากลายเป็น การลงทุนเพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและสถานะทางสังคม มากกว่าจะเป็นสิทธิพื้นฐานหรือกระบวนการพัฒนามนุษย์ ปรากฏการณ์นี้สะท้อนผ่านการขยายตัวของโรงเรียนนานาชาติ ธุรกิจกวดวิชา หลักสูตรพิเศษ และแพลตฟอร์มการศึกษาเอกชน ซึ่งทำให้ผู้ปกครองต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากเพื่อซื้อโอกาสทางการศึกษา ส่งผลให้คุณภาพการศึกษาและโอกาสในการเข้าถึงสถาบันชั้นนำขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจมากกว่าความสามารถเพียงอย่างเดียว

ขณะเดียวกัน โรงเรียนและมหาวิทยาลัยแข่งขันกันด้านชื่อเสียงและภาพลักษณ์จนการศึกษา กลายเป็น “แบรนด์” ที่เพิ่มมูลค่าในตลาดแรงงาน การศึกษาจึงมุ่งผลิตแรงงานที่ตอบสนองความต้องการของตลาด มากกว่าการพัฒนาพลเมืองที่มีวิจรรย์ญาณและคุณค่าความเป็นมนุษย์ ผลลัพธ์ คือ ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ เพราะผู้ที่มีทุนมากกว่าสามารถซื้อคุณภาพและโอกาสทางการศึกษา

ได้มากกว่า ขณะที่ผู้มีฐานะด้อยกว่าถูกจำกัดโอกาสภายใต้ภาพลักษณ์ของการแข่งขันที่ดูเหมือนเสรีและเป็นธรรม ทั้งที่จุดเริ่มต้นของแต่ละคนไม่เคยเท่าเทียมกัน

จุดเริ่มต้นของแนวคิดการผลิตซ้ำทางสังคมในระบบการศึกษา

แนวคิดเรื่อง “การผลิตซ้ำทางสังคม” (Social Reproduction) เริ่มได้รับความสนใจอย่างชัดเจนภายหลังการขยายตัวของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมในยุโรป โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งหลายประเทศเชื่อว่า “การศึกษา” จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเสมอภาคและเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเคลื่อนย้ายสถานะทางสังคมได้ผ่านความสามารถของตนเอง อย่างไรก็ตาม แม้รัฐจะขยายโอกาสทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง แต่ความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นกลับยังคงดำรงอยู่ เด็กจากครอบครัวชนชั้นกลางและชนชั้นสูงยังคงประสบความสำเร็จทางการศึกษาได้มากกว่าเด็กจากครอบครัวยากจน ปรากฏการณ์นี้จึงนำไปสู่คำถามสำคัญว่า “เหตุใดการศึกษาจึงไม่สามารถลดความเหลื่อมล้ำได้จริง”

จุดเริ่มต้นสำคัญของการอธิบายประเด็นดังกล่าวมาจากแนวคิดของ Karl Marx (1976) ที่มองว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นฐานกำหนดโครงสร้างทางสังคมและอุดมการณ์ของสังคม ชนชั้นที่ครอบครองทุนทางเศรษฐกิจย่อมสามารถควบคุมสถาบันต่างๆ รวมถึงระบบการศึกษา เพื่อรักษาอำนาจและผลประโยชน์ของตนเอง แนวคิดนี้กลายเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในเวลาต่อมา Pierre Bourdieu และ Jean-Claude Passeron (1977) ได้พัฒนาแนวคิดเรื่องการผลิตซ้ำทางสังคมอย่างเป็นระบบผ่านหนังสือ *Reproduction in Education, Society and Culture* โดยเสนอว่า โรงเรียนมิได้เป็นสถาบันที่เป็นกลาง หากแต่เป็นพื้นที่ที่ผลิตซ้ำวัฒนธรรมของชนชั้นนำผ่าน “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) และ “Habitus” หรือชุดวิถีคิดและพฤติกรรมที่ถูกหล่อหลอมจากครอบครัวและสภาพแวดล้อมทางสังคม ในบริบทของประเทศไทย แนวคิดดังกล่าวเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นเมื่อสังคมไทยเผชิญความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและคุณภาพการศึกษาที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะความแตกต่างระหว่างโรงเรียนในเมืองและชนบท รวมถึงการแข่งขันทางการศึกษาที่เชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ ทำให้การศึกษาไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่แห่งการเรียนรู้ แต่กลายเป็นกลไกสำคัญในการรักษาและส่งต่อสถานะทางชนชั้นจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างแนบเนียนผ่านโครงสร้างของทุน อำนาจ และโอกาสทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน

สรุปแนวคิดการผลิตซ้ำทางสังคม (Social Reproduction) เกิดขึ้นภายหลังการขยายตัวของระบบทุนนิยมและการศึกษาภาคบังคับในยุโรปช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อพบว่าแม้โอกาสทางการศึกษาจะเพิ่มขึ้น แต่ความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นยังคงดำรงอยู่ เด็กจากครอบครัวที่มีฐานะยังคงประสบความสำเร็จทางการศึกษามากกว่าเด็กจากครอบครัวยากจน จึงเกิดคำถามว่าทำไมการศึกษาจึงไม่สามารถสร้างความเสมอภาคได้อย่างแท้จริง ซึ่งรากฐานของแนวคิดนี้มาจาก Karl Marx (1976) ที่อธิบายว่าโครงสร้างเศรษฐกิจและชนชั้นเป็นตัวกำหนดโครงสร้างทางสังคม โดยชนชั้นที่ครอบครองทุนสามารถใช้สถาบันต่างๆ รวมถึงระบบการศึกษา เพื่อรักษาอำนาจและผลประโยชน์ของตนเอง ต่อมา Pierre Bourdieu และ Jean-Claude Passeron (1977) ได้พัฒนาแนวคิดการผลิตซ้ำทางสังคมอย่างเป็นระบบ โดยเสนอว่าโรงเรียนไม่ใช่สถาบันที่เป็นกลาง แต่เป็นกลไกที่ผลิตซ้ำความได้เปรียบของชนชั้นผ่านทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) และ Habitus ซึ่งเป็นค่านิยม วิถีคิด และพฤติกรรมที่ผู้เรียนได้รับ

จากครอบครัวและสภาพแวดล้อมทางสังคม อย่างไรก็ตามในบริบทของประเทศไทย แนวคิดนี้มีความสำคัญต่อการอธิบายความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ทั้งจากความแตกต่างระหว่างโรงเรียนในเมืองและชนบท คุณภาพทรัพยากรทางการศึกษา และการแข่งขันภายใต้ระบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ ส่งผลให้ระบบการศึกษาไม่เพียงทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ แต่ยังมีบทบาทในการรักษาและส่งต่อสถานะทางชนชั้นผ่านความแตกต่างด้านทุน โอกาส และอำนาจทางสังคมจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง.

กลไกซ่อนเร้นของความเหลื่อมล้ำในระบบการศึกษาไทย

ความเหลื่อมล้ำในระบบการศึกษาไทยมิได้ดำรงอยู่เพียงในรูปของความแตกต่างด้านรายได้หรือคุณภาพโรงเรียนเท่านั้น หากแต่ซ่อนตัวอยู่ภายใต้ “โครงสร้างทางสังคม” ที่ทำงานอย่างแนบเนียนผ่านวัฒนธรรม อุดมการณ์ และกลไกทางการศึกษา จนทำให้ผู้คนจำนวนมากมองว่าความไม่เท่าเทียมเป็นเรื่องปกติและเป็นผลจาก “ความสามารถเฉพาะบุคคล” มากกว่าจะมองว่าเป็นผลจากโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เป็นธรรม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมองของ Pierre Bourdieu ที่อธิบายว่า โรงเรียนมิได้เป็นสถาบันที่เป็นกลาง หากแต่เป็นพื้นที่ที่ทำหน้าที่ “ผลิตซ้ำทางสังคม” ผ่านทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) และ Habitus ซึ่งเป็นวิถีคิดและพฤติกรรมที่ถูกหล่อหลอมจากครอบครัวและชนชั้นทางสังคม (Bourdieu & Passeron, 1977) ผู้เขียนเห็นว่า กลไกซ่อนเร้นที่สำคัญที่สุดของการศึกษาไทยคือ “ความไม่เท่าเทียมของทุนตั้งแต่จุดเริ่มต้นชีวิต” เด็กจากครอบครัวชนชั้นกลางและชนชั้นสูงมักมีโอกาสเข้าถึงโรงเรียนคุณภาพสูง ภาษาอังกฤษ เทคโนโลยี หนังสือ และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้มากกว่า ขณะที่เด็กจากครอบครัวยากจนหรือพื้นที่ชนบทต้องเผชิญข้อจำกัดทั้งด้านรายได้ คุณภาพโรงเรียน และทรัพยากรทางการศึกษา ความแตกต่างเหล่านี้สะท้อนแนวคิดเรื่อง “ทุนทางวัฒนธรรม” ของ Pierre Bourdieu (1986) ที่มองว่า เด็กที่มีทุนทางวัฒนธรรมสอดคล้องกับมาตรฐานของโรงเรียนย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จทางการศึกษาได้มากกว่า

ในอีกด้านหนึ่ง ผู้เขียนมองว่า ระบบการสอบแข่งขันของไทยเป็นกลไกที่สร้างภาพลวงตาของ “ความยุติธรรม” เพราะแม้ทุกคนจะใช้ข้อสอบเดียวกัน แต่ผู้เรียนแต่ละคนกลับไม่ได้เริ่มต้นจากต้นทุนชีวิตเดียวกัน เด็กที่มีฐานะดีสามารถเข้าถึงโรงเรียนกวดวิชา ครูพิเศษ และสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพมากกว่า จึงทำให้การสอบไม่ได้วัดเพียงความสามารถทางวิชาการ หากแต่สะท้อน “อำนาจของทุน” ที่ผู้เรียนแต่ละคนมีอยู่เบื้องหลัง ความคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Karl Marx (1976) ที่มองว่า ชนชั้นที่ครอบครองทุนทางเศรษฐกิจสามารถใช้สถาบันทางสังคมเพื่อรักษาอำนาจและผลประโยชน์ของตนเองได้ นอกจากนี้ผู้เขียนยังเห็นว่า ระบบการศึกษาไทยถูกครอบงำด้วยตรรกะของ “ทุนนิยมเสรีนิยมใหม่” ที่เปลี่ยนการศึกษาจาก “สิทธิพื้นฐาน” ให้กลายเป็น “สินค้า” โรงเรียนและมหาวิทยาลัยจำนวนมากแข่งขันกันด้านชื่อเสียง อันดับ และผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ ขณะที่ผู้ปกครองต้องใช้ทุนจำนวนมากเพื่อซื้อโอกาสทางการศึกษาให้บุตรหลาน ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนนานาชาติ โรงเรียนเอกชน หรือสถาบันกวดวิชา ส่งผลให้คุณภาพทางการศึกษากลายเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับกำลังซื้ออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

กลไกซ่อนเร้นของความเหลื่อมล้ำ คือ การผลิตซ้ำทางอุดมการณ์ผ่านหลักสูตรและวัฒนธรรมในโรงเรียน Louis Althusser (1971) อธิบายว่า โรงเรียนเป็น “กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ” (Ideological State Apparatus) ที่ทำหน้าที่หล่อหลอมให้ผู้เรียนยอมรับระเบียบทางสังคมโดยไม่ตั้งคำถาม ผู้เขียนเห็นว่า โรงเรียนไทยจำนวนมากยังคงเน้นการเชื่อฟัง การท่องจำ และการแข่งขัน มากกว่าการสร้างการคิดเชิงวิพากษ์

ส่งผลให้ผู้เรียนจำนวนมากยอมรับความเหลื่อมล้ำว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ และเชื่อว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวเกิดจากความพยายามส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมองของ Paulo Freire (1970) ที่วิพากษ์ระบบการศึกษาแบบ “Banking Education” ซึ่งมองผู้เรียนเป็นเพียงผู้รับข้อมูลมากกว่าผู้สร้างองค์ความรู้ ผู้เขียนเห็นว่า การศึกษาไทยจำนวนมากยังคงดำเนินอยู่ภายใต้ระบบดังกล่าว ทำให้ผู้เรียนขาดความสามารถในการตั้งคำถามต่ออำนาจ โครงสร้างสังคม และความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นรอบตัว ท้ายที่สุด คือ กลไกซ่อนเร้นที่อันตรายที่สุดของระบบการศึกษาไทย คือ การทำให้ผู้คน “มองไม่เห็น” ความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง เพราะเมื่อสังคมเชื่อว่าทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกัน ความไม่เท่าเทียมก็จะถูกทำให้ชอบธรรมโดยอัตโนมัติ ระบบการศึกษาจึงมิได้เป็นเพียงพื้นที่แห่งการเรียนรู้ หากแต่เป็นพื้นที่ที่ผลิตซ้ำชนชั้น อำนาจ และความเหลื่อมล้ำอย่างต่อเนื่องภายใต้ภาพลักษณ์ของความยุติธรรมและการแข่งขันเสรีภาพ

สรุป ความเหลื่อมล้ำในระบบการศึกษาไทยไม่ได้เกิดจากความแตกต่างด้านรายได้หรือคุณภาพโรงเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ฝังรากอยู่ในโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และอุดมการณ์ที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมถูกมองว่าเป็นเรื่องปกติและเป็นผลจากความสามารถของแต่ละบุคคลมากกว่าปัจจัยเชิงโครงสร้าง ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) ความไม่เท่าเทียมของทุนตั้งแต่จุดเริ่มต้นชีวิต เด็กจากครอบครัวที่มีฐานะและทุนทางวัฒนธรรมสูงมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรทางการศึกษาที่มีคุณภาพมากกว่า ส่งผลให้มีความได้เปรียบในการเรียนรู้และความสำเร็จทางการศึกษา (Bourdieu & Passeron, 1977; Bourdieu, 1986) 2) ระบบการสอบแข่งขันสร้างภาพลวงตาของความยุติธรรม แม้ผู้เรียนจะใช้ข้อสอบเดียวกัน แต่มีต้นทุนชีวิตและโอกาสในการเตรียมตัวแตกต่างกัน เด็กที่มีฐานะดีกว่าสามารถเข้าถึงโรงเรียนกวดวิชา ครูพิเศษ และสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ จึงสะท้อนอิทธิพลของทุนทางเศรษฐกิจต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา (Marx, 1976) 3) อิทธิพลของทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ ทำให้การศึกษากลายเป็นสินค้า ผู้ปกครองต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากเพื่อซื้อโอกาสทางการศึกษา ส่งผลให้คุณภาพการศึกษาสัมพันธ์กับกำลังซื้อและยิ่งตอกย้ำความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้น 4) การผลิตซ้ำอุดมการณ์ผ่านโรงเรียน โรงเรียนทำหน้าที่เป็นกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ (Ideological State Apparatus) ที่ปลูกฝังการเชื่อฟัง การท่องจำ และการแข่งขัน มากกว่าการพัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ ทำให้ผู้เรียนยอมรับระเบียบและความเหลื่อมล้ำทางสังคมโดยไม่ตั้งคำถาม (Althusser, 1971; Freire, 1970)

ดังนั้น ระบบการศึกษาไทยมิได้เป็นเพียงสถาบันที่ถ่ายทอดความรู้ หากยังเป็นกลไกที่ผลิตซ้ำชนชั้น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความเหลื่อมล้ำ ผ่านความแตกต่างของทุน โครงสร้างการสอบ การทำให้การศึกษาเป็นสินค้า และการหล่อหลอมอุดมการณ์ จนทำให้ความไม่เท่าเทียมถูกมองว่าเป็นเรื่องธรรมชาติและชอบธรรม ทั้งที่แท้จริงแล้วเป็นผลของโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เป็นธรรม

ความอ่อนแอของความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในสังคมไทย: การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

“ความอ่อนแอ” ที่สำคัญที่สุดของระบบการศึกษาไทย มิได้อยู่เพียงการขาดทรัพยากรหรือคุณภาพทางการศึกษาเท่านั้น หากแต่อยู่ที่การที่สังคมไทยยังไม่สามารถเผชิญหน้ากับ “รากโครงสร้าง” ของความเหลื่อมล้ำได้อย่างแท้จริง ระบบการศึกษาจึงพยายามแก้ปัญหาที่ “ปลายเหตุ” ผ่านการปฏิรูปเชิงนโยบาย การเปลี่ยนหลักสูตร หรือการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงโรงเรียน ขณะที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำกลับยังคงดำรงอยู่โดยแทบไม่ถูกแตะต้อง

แนวคิดของ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) (1986) ช่วยอธิบายปรากฏการณ์นี้ได้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) ที่ชี้ว่า โรงเรียนมิได้เป็นพื้นที่ที่เป็นกลาง แต่เป็นสถาบันที่ให้คุณค่ากับวัฒนธรรม ภาษา และวิถีคิดของชนชั้นกลางมากกว่าเด็กจากชนชั้นแรงงานหรือพื้นที่ชายขอบ ความอ่อนแอของการศึกษาไทยจึงอยู่ตรงที่ ระบบพยายามสร้าง “มาตรฐานเดียว” ให้แก่ผู้เรียนทุกคน ทั้งที่ผู้เรียนแต่ละคนมีต้นทุนชีวิตแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธิวานันต์ คอลิหังส์สกุล และคณะ (2566) เรื่อง การผลิตซ้ำทางสังคมและความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Social Reproduction and Educational Inequality in the Three Southern Provinces) ที่พบว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ไม่ได้เกิดจากความสามารถของผู้เรียนเพียงอย่างเดียว แต่สัมพันธ์กับต้นทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของครอบครัว เด็กจากครอบครัวที่มีฐานะดีกว่ามักมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรทางการศึกษา ภาษา และเครือข่ายทางสังคมที่เอื้อต่อความสำเร็จมากกว่า ขณะที่เด็กในพื้นที่เปราะบางกลับถูกจำกัดโอกาสตั้งแต่จุดเริ่มต้นของชีวิต

นอกจากนี้ จากการศึกษาของ พรพะเยาว์ กังเม้ง และฉัตรวิญญ์ องค์กร (2565) เกี่ยวกับแนวคิดของนักเรียนโรงเรียนทวิภาษา (Habitus of Students in Bilingual Schools) ยังสะท้อนให้เห็นว่า ระบบการศึกษาไทยให้คุณค่ากับ “Habitus” หรือบุคลิกภาพ ภาษา และพฤติกรรมแบบชนชั้นกลางในเมือง เด็กที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษ มีความมั่นใจ และมีวัฒนธรรมการสื่อสารตามแบบชนชั้นกลาง มักได้รับการยอมรับว่าเป็น “เด็กเก่ง” มากกว่าเด็กจากชนบทหรือครอบครัวแรงงาน สิ่งนี้สะท้อนความอ่อนแอของระบบการศึกษาที่ไม่ได้ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

ในอีกด้านหนึ่ง แนวคิดของ หลุยส์ อัลธุสเซอร์ (Louis Althusser) (1971) เรื่อง “กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ” (Ideological State Apparatus) ช่วยอธิบายว่า โรงเรียนไม่ได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดความรู้ แต่ยังทำหน้าที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์ของรัฐผ่านหลักสูตร วินัย และวัฒนธรรมองค์กร งานวิจัยของ Siwach Sripokangkul (2023) เรื่อง *Education for the Production and Reproduction of Docile Bodies* พบว่า การศึกษาพลเมืองในไทยยังคงเน้นการสร้าง “พลเมืองที่เชื่อฟัง” มากกว่าพลเมืองที่คิดเชิงวิพากษ์ ส่งผลให้ผู้เรียนจำนวนมากยอมรับลำดับชั้นและความไม่เท่าเทียมโดยไม่ตั้งคำถาม ขณะเดียวกัน รายงานของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2564) เรื่อง ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไทย ชี้ให้เห็นว่าคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนไทยยังสัมพันธ์โดยตรงกับฐานะทางเศรษฐกิจและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ โรงเรียนในเมืองและโรงเรียนขนาดใหญ่มีทรัพยากร ครุ และเทคโนโลยีมากกว่าโรงเรียนชนบทอย่างชัดเจน ความอ่อนแอสำคัญจึงอยู่ที่ “โครงสร้างการกระจายทรัพยากร” ที่ยังคงไม่เป็นธรรม แม้รัฐจะประกาศนโยบายความเสมอภาคทางการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง อีกรายงานวิจัยหนึ่งของ สุวิมล ว่องวานิช (2563) เรื่อง ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา: ปัญหาและแนวทางแก้ไข อธิบายว่า เด็กจากครอบครัวยากจนมักเผชิญ “ความเหลื่อมล้ำซ้อนทับ” ทั้งด้านรายได้ คุณภาพชีวิต เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทางการศึกษาในระยะยาว ผู้เขียนเห็นว่า จุดอ่อนสำคัญของสังคมไทยคือการมองปัญหาการศึกษาแยกขาดจากปัญหาเศรษฐกิจและสังคม ทั้งที่ในความเป็นจริง ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไม่สามารถแก้ได้ หากยังปล่อยให้ความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นดำรงอยู่ต่อไป

อย่างไรก็ตาม แนวคิดของ Paulo Freire (1970) เรื่อง “การศึกษาเพื่อการปลดปล่อย” (Pedagogy of the Oppressed) ยังช่วยสะท้อนว่า ระบบการศึกษาไทยยังคงติดอยู่กับการเรียนรู้แบบท่องจำและ

การแข่งขัน ซึ่งลดทอนศักยภาพของผู้เรียนในการตั้งคำถามต่อสังคมและอำนาจ ผู้เขียนมองว่า ความอ่อนแอที่ลึกที่สุดของการศึกษาไทย คือ การที่ระบบไม่สามารถสร้าง “พลเมืองเชิงวิพากษ์” ได้อย่างแท้จริง แต่กลับผลิตผู้เรียนที่เรียนเพื่อสอบ เรียนเพื่อแข่งขัน และเรียนเพื่อเอาตัวรอดในตลาดแรงงาน มากกว่าการเรียนรู้เพื่อเข้าใจสังคมและเปลี่ยนแปลงความไม่เป็นธรรม ผู้เขียนมองว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในสังคมไทยมิได้เป็นเพียงปัญหาภายในระบบโรงเรียนหรือกระบวนการเรียนรู้เท่านั้น หากแต่เป็นภาพสะท้อนของโครงสร้างสังคมที่ยังคงมีความไม่สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ อำนาจ และโอกาส ระบบการศึกษาจึงไม่อาจแยกขาดออกจากบริบทของระบบทุนนิยม การกำหนดนโยบายของรัฐ และการกระจายทรัพยากรที่ยังไม่ทั่วถึงได้อย่างแท้จริง แม้สังคมไทยจะพยายามขยายโอกาสทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง แต่หากโครงสร้างพื้นฐานของความเหลื่อมล้ำยังคงดำรงอยู่ การศึกษาอาจกลายเป็นเพียง “พื้นที่แห่งการแข่งขัน” มากกว่าพื้นที่แห่งความเสมอภาค และจุดที่สังคมไทยควรตระหนักอย่างจริงจัง คือ การมองความสำเร็จทางการศึกษาในฐานะผลลัพธ์ของ “ความสามารถเฉพาะบุคคล” เพียงอย่างเดียว อาจทำให้สังคมละเลยเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ผู้เรียนแต่ละคนเผชิญมาตั้งแต่ต้นชีวิต เด็กจำนวนมากไม่ได้เริ่มต้นจากโอกาสเดียวกัน บางคนเติบโตมาพร้อมทรัพยากร คุณภาพชีวิต และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ขณะที่อีกจำนวนไม่น้อยต้องต่อสู้กับข้อจำกัดทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การแข่งขันทางการศึกษาจึงอาจไม่ใช่การแข่งขันที่เท่าเทียมอย่างที่สังคมเชื่อ

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมิได้มองว่าระบบการศึกษาไทยล้มเหลวโดยสิ้นเชิง หากแต่เห็นว่ายังมี “ศักยภาพในการเปลี่ยนแปลง” หากทุกภาคส่วนกล้าที่จะตั้งคำถามต่อโครงสร้างเดิม และหันมาออกแบบการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับความแตกต่างหลากหลายของผู้เรียนมากขึ้น การปฏิรูปการศึกษาในอนาคตจึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการปรับหลักสูตรหรือเปลี่ยนวิธีการสอบเท่านั้น แต่ควรมุ่งสร้างระบบที่ลดช่องว่างของทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาได้อย่างเป็นธรรมส่งผลต่อการศึกษาไม่ควรเป็นเพียงกลไกในการผลิตแรงงานเพื่อรองรับระบบเศรษฐกิจ แต่ควรเป็นพื้นที่ในการสร้าง “มนุษย์ที่มีวิจรรณญาณ” สามารถตั้งคำถามต่ออำนาจ เข้าใจความไม่เป็นธรรม และร่วมกันสร้างสังคมที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง เพราะหากการศึกษายังทำหน้าที่เพียงผลิตซ้ำการแข่งขันและความเหลื่อมล้ำ สังคมไทยก็อาจไม่สามารถก้าวไปสู่ความเสมอภาคที่ยั่งยืนได้ในระยะยาว

การแก้ไขปัญหาคือความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในสังคมไทย

เริ่มจากการยอมรับก่อนว่า ปัญหานี้มิใช่เพียง “ปัญหาทางการศึกษา” แต่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และอำนาจทางการเมือง ดังนั้น การแก้ไขจึงไม่อาจอาศัยเพียงการปรับหลักสูตรหรือเปลี่ยนระบบสอบเท่านั้น หากแต่ต้องปรับ “โครงสร้างโอกาส” ของผู้เรียนทั้งระบบ ซึ่งแนวคิดของ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) (1986) เรื่อง “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) ชี้ให้เห็นว่า ผู้เรียนแต่ละคนมีต้นทุนชีวิตไม่เท่ากัน ดังนั้น รัฐควรจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษาแบบ “ความเสมอภาคเชิงโอกาส” มากกว่าความเท่าเทียมแบบเหมารวม กล่าวคือโรงเรียนในพื้นที่ยากจนหรือชนบทควรได้รับงบประมาณ ทรัพยากร เทคโนโลยี และสื่อการเรียนรู้มากกว่าโรงเรียนที่มีความพร้อมอยู่แล้ว เพื่อชดเชยข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ผู้เรียนเผชิญตั้งแต่ต้นชีวิต

ขณะเดียวกัน แนวคิดของ เปาโล เฟรเร (Paulo Freire) (1970) เรื่อง “การศึกษาเพื่อการปลดปล่อย” (Pedagogy of the Oppressed) เสนอว่า การศึกษาควรสร้างผู้เรียนให้เป็น “มนุษย์ที่คิดเชิงวิพากษ์” มากกว่าผู้รับข้อมูลแบบท่องจำ ผู้เขียนจึงเห็นว่า การศึกษาไทยควรลดวัฒนธรรมการสอบแข่งขันที่กดดันผู้เรียน และหันมาส่งเสริมการเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ การตั้งคำถาม และการเรียนรู้จากบริบทชีวิตจริง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจปัญหาสังคมและพัฒนาความสามารถของตนเองอย่างแท้จริง อีกแนวทางสำคัญ คือ การลด “การทำให้การศึกษาเป็นสินค้า” ภายใต้ระบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ รัฐควรควบคุมความเหลื่อมล้ำระหว่างโรงเรียนรัฐและเอกชนอย่างจริงจัง รวมถึงลดภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาที่ผลักภาระไปยังครอบครัว เช่น ค่าเรียนพิเศษ ค่าอุปกรณ์ และค่าเทคโนโลยี เพราะตราบดที่คุณภาพการศึกษายังขึ้นอยู่กับกำลังซื้อ ความเสมอภาคทางการศึกษาก็จะไม่เกิดขึ้นจริง

นอกจากนี้ ผู้เขียนเห็นว่า การกระจายอำนาจทางการศึกษาเป็นอีกประเด็นสำคัญ โรงเรียนควรมีอิสระในการออกแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน มากกว่าการถูกกำหนดจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียว เพราะผู้เรียนในแต่ละพื้นที่มีเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างกัน การใช้มาตรฐานเดียวทั้งประเทศอาจยิ่งตอกย้ำความเหลื่อมล้ำมากขึ้น ซึ่งแนวคิดของ จอห์น รอว์ลส์ (John Rawls) (1971) เรื่อง “ความยุติธรรมเชิงเสมอภาค” (Theory of Justice) ยังสามารถประยุกต์ใช้กับการศึกษาไทยได้ โดยรัฐควรจัดสรรทรัพยากรให้กลุ่มที่เสียเปรียบมากที่สุดก่อน เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสเริ่มต้นใกล้เคียงกัน นโยบายทุนการศึกษา อาหารกลางวัน เทคโนโลยี และระบบสวัสดิการเด็กจึงไม่ควรถูกมองเป็นเพียง “ความช่วยเหลือ” แต่เป็นการสร้างความยุติธรรมทางสังคมในระยะยาว โดยการปฏิรูปการศึกษาไทยจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หากสังคมยังคงเชื่อว่าความสำเร็จเป็นเรื่องของ “ความสามารถเฉพาะบุคคล” เพียงอย่างเดียว การแก้ปัญหาที่แท้จริงจึงต้องเริ่มจากการเปลี่ยนวิธีคิดของสังคม ให้ตระหนักว่าผู้เรียนแต่ละคนมีจุดเริ่มต้นชีวิตต่างกัน และหน้าที่ของการศึกษาไม่ใช่การคัดกรองผู้แพ้หรือผู้ชนะ แต่คือการสร้างสังคมที่ทุกคนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรีและเท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ระบบการศึกษาไทยจะถูกออกแบบภายใต้หลักการของความเสมอภาคและการเปิดโอกาสทางการศึกษา แต่ในทางปฏิบัติกลับทำหน้าที่ผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำผ่านกลไกเชิงโครงสร้างที่ซ่อนเร้น ทั้งความแตกต่างของทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม และอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรทางการศึกษา ระบบการสอบแข่งขันและแนวคิดเรื่องความสามารถส่วนบุคคลได้สร้างภาพลวงตาของความยุติธรรม ทั้งที่ผู้เรียนมีต้นทุนชีวิตแตกต่างกันตั้งแต่แรกเริ่ม ภายใต้บริบทของทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ การศึกษายังถูกทำให้เป็นสินค้าและเป็นพื้นที่ของการแข่งขันมากกว่าการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ส่งผลให้คุณค่าของการศึกษาถูกลดทอนเหลือเพียงเครื่องมือสร้างรายได้เปรียบทางเศรษฐกิจ มากกว่าการสร้างพลเมืองที่มีวิจารณญาณและความรับผิดชอบต่อสังคม หากระบบการศึกษายังคงยึดโยงกับตรรกะของตลาดและการผลิตซ้ำชนชั้นโดยไม่ปฏิรูปโครงสร้างพื้นฐาน ความเหลื่อมล้ำจะยิ่งฝังรากลึกและส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้น การปฏิรูปการศึกษาจึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการปรับหลักสูตรหรือวิธีการสอน แต่ต้องมุ่งสร้างความเป็นธรรมในการกระจายทรัพยากร ลดความเหลื่อมล้ำของทุนตั้งแต่จุดเริ่มต้นชีวิต และส่งเสริมการเรียนรู้ที่พัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ เพื่อให้การศึกษาเป็นกลไกแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มากกว่าจะเป็นเครื่องมือในการธำรงความเหลื่อมล้ำและอำนาจของชนชั้นเดิม โดยผู้เขียนสร้างแผนผังตามภาพดังต่อไปนี้

ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

แนวทางแก้ไขตามแนวคิด

การปฏิรูปโครงสร้างการศึกษาไทย

อย่างเป็นธรรม

ความเสมอภาคทางการศึกษา

- เพิ่มงบประมาณ
- โรงเรียนชนบท
- ลดช่องว่างเทคโนโลยี
- สนับสนุนทุนทางวัฒนธรรม
- ลดการผลิตซ้ำทางชนชั้น

(Critical Thinking)

พลเมืองเชิงวิพากษ์
พลเมืองเชิงวิพากษ์และประชาธิปไตย

- ลดการท่องจำและการแข่งขัน
- พัฒนาผู้เรียนให้ตั้งคำถามได้
- เชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตจริง
- เคารพความแตกต่างของผู้เรียน

มากที่สุดก่อน

การศึกษาที่ไม่ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจ

- เพิ่มทุนการศึกษาและสวัสดิการเด็ก
- ลดภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษา
- ควบคุมความเหลื่อมล้ำระหว่างรัฐ-เอกชน
- ลดความเหลื่อมล้ำระยะยาวในสังคม

‘การศึกษาเพื่อการปลดปล่อยมนุษย์’ มากกว่าการผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำทางสังคม

ภาพที่ 1 กระบวนการการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

บทสรุป

จากการวิเคราะห์เรื่อง “ระบบทุนนิยมกับการศึกษาไทย: การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ต่อความเหลื่อมล้ำและการผลิตซ้ำทางสังคม” ผู้เขียนเห็นว่า ระบบการศึกษาไทยไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะสถาบันที่เป็นกลาง หากแต่เชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ อำนาจ และวัฒนธรรมของสังคมทุนนิยม การศึกษา จึงไม่ได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดองค์ความรู้ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการผลิตซ้ำชนชั้น ความเหลื่อมล้ำ และอุดมการณ์ของสังคมอย่างแนบเนียน ผู้เรียนที่มีทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมสูง กว่าย่อมมีโอกาสเข้าถึงคุณภาพทางการศึกษาที่ดีกว่า ขณะที่ผู้เรียนจากกลุ่มชายขอบยังคงเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างอย่างต่อเนื่อง ภายใต้ระบบการแข่งขันที่ถูกทำให้ดูเหมือน “ยุติธรรม” ทั้งที่จุดเริ่มต้นของแต่ละคนไม่เคยเท่าเทียมกัน

นอกจากนี้ การครอบงำของทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ยังทำให้การศึกษาค่อยๆ เปลี่ยนสถานะจาก “สาธารณประโยชน์” ไปสู่ “สินค้า” ที่ต้องแข่งขันและซื้อหา ส่งผลให้คุณค่าของการศึกษาถูกวัดผ่านผลผลิตทางเศรษฐกิจ คะแนนสอบ และชื่อเสียงของสถาบัน มากกว่าการพัฒนาคนอย่างรอบด้าน ผู้เขียนจึงเห็นว่า การปฏิรูปการศึกษาไทยจำเป็นต้องก้าวข้ามการแก้ปัญหาเชิงเทคนิคหรือเชิงนโยบายแบบผิวเผิน และหันมาเผชิญหน้ากับรากโครงสร้างของความเหลื่อมล้ำอย่างจริงจัง โดยต้องสร้างระบบการศึกษาที่ยึดหลักความยุติธรรมทางสังคม ลดช่องว่างของทุนในทุกมิติ ส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี เพราะท้ายที่สุดแล้ว การศึกษาที่แท้จริงไม่ควรเป็นเครื่องมือผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำ หากแต่ควรเป็นพลังสำคัญในการปลดปล่อยมนุษย์และสร้างสังคมที่เสมอภาคอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- พระยาเยาว์ กังมั่ง และฉัตรวิญญู องค์กร. (2565). แนวจริตของนักเรียนโรงเรียนทวิภาษา. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต*, 18(2), 61-68.
- ริฎวาน คอลิห์วงศ์สกุล และคณะ. (2566). การผลิตซ้ำทางสังคม และความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารรัฐสมิแล*, 44(3), 47-62.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). *ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไทย: สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไข*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สุวิมล ว่องวานิช. (2563). *ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา: ปัญหาและแนวทางแก้ไข*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Althusser, L. (1971). *Ideology and ideological state apparatuses*. In Lenin and philosophy and other essays (pp. 127-186). Monthly Review Press.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Greenwood Press.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1977). *Reproduction in education, society and culture*. Sage Publications.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Continuum.
- Marx, K. (1976). *Capital: A critique of political economy* (Vol. 1). Penguin Books.

Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.

Sripokangkul, S. (2020). Education for the production and reproduction of docile bodies:
The problems of civic education in Thailand. *Intellectual Discourse*, 28(1), 261-294.